

օրհնելով զՁեզ, զվաստակս և զմեղուաջան աշխատանս Ձեր, մաղթեմք ի Տեառնէ պարգեւել Ձեզ առողջութիւն և երկարակեցութիւն վասն ազգօգուտ գործունէութեան, պահպանել և զօրացուցանել զՁեզ ի հայրենասիրութեան, յազգասիրութեան եւ ի զործս բարիս:

Ողջ լերուք, զօրացեալ շնորհօք Սուրբ Հոգւոյն և յաւէտ օրհնեալ ի մէնջ, ամէն:
Վշտալի ԳԵՈՐԳ Ե. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԵՒ ՆՐԱՅԻՆՆԵՐ ԳԱՏՐԻԱՐԲ:

Ի 4 Նոյեմբերի, 1928 ամի,
ըստ տոմարիս ՌՅՀԸ,
ի Հայրապետութեան մերում Ամ. Հայոց
ԺԷ ամի,
յ՝Արարատեան Մ. Աթոռ Ս. Էջմիածնի,
ի Վաղարշապատ:
Թ. 517

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ ԿԵԼԵԿԻՈՅ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԱՆԹԻԼԵԱՍԻ ՄԷՋ

1915-էն ի վեր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնն ալ, Թիւրքիոյ բովանդակ հայութեան հետ, զրկուած իր բոլոր բնիկ, հաստատուն և պատմական զիւրութիւններէն, եղաւ թափառական և բարբարոսական, եւ Վեհափառ ու ալեփառ Սահակ Ս. Կաթողիկոսը չկորսնցուց իր հաւատքը, վերակազմելու համար իր Աթոռը Կաթողիկոսարանով և ուսումնարանով:

Քանի որ Սիւրիոյ ասպնջական հողին վրայ համախմբուած էին բիրտօր Հայեր Կիլիկիայէն և հայաբնակ ուրիշ քաղաքներէն, հարկ անհրաժեշտ էր այդ չըջանակին մէջ կազմակերպել ամէնէն յառաջ Կաթողիկոսական թեմը. և այս առաջին քայլը յաջողեցաւ յաւէտ ողբացեալ Ամեն. Դուրեան Նղիշէ Ս. Պատրիարքին իմաստուն կարգադրութեամբ և Ս. Յակոբայ Պարծն. Միաբանութեան բարեացակամութեամբ, որուն հետեանքով երուսաղէմի Աթոռին հոգեւոր իրաւասութիւնը Պերութի, Շամի և Լաթաքիոյ չըջանակներուն մէջ, փոխանցուեցաւ Կիլիկիոյ Աթոռին, և Վեհ. Սահակ Կթղս. կարող եղաւ ստեղծել առաջնորդական երեք նոր թեմեր, որ

րոնք աւելնալով արդէն Կիլիկիոյ Աթոռին պատկանող Հալէպի և Կիպրոսի թեմերուն վրայ, հինգ թեմեր կազմակերպուած եղան Կաթողիկոսական աթոռներով:

Երկրորդ առնելիք քայլն էր Կաթողիկոսարանի համար հաստատուն տեղ մը գտնել:

Հալէպին էր Կաթողիկոսանիստ քաղաք ըլլալու իրաւունքը. որովհետեւ սկիզբէն ի վեր Սիւրի հետ և անոր հաւասար զիրք ունեցաւ Հալէպ: Թէ՛ Կլիմայի և թէ՛ քաղաքական պատճառներով մա՛նաւանդ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները Հալէպ կը նստէին յաճախ, այնպէս որ Հալէպի Քառասուն Մանկունք եկեղեցին տեսած է Կաթողիկոսական և Կաթողիկոսական ձեռնադրութիւններ և օծումներ, սրբալոյս Միւռոնի օրհնութիւններ, իսկ բուն մատուո՛ր՝ Քառասուն Մանկանց այդ եկեղեցւոյն մէջ՝ եղած է նաեւ դամբարան Կաթողիկոսներու և Կաթողիկոսներու: Բայց 1915-էն ետքը, Սիւրիոյ մէջ քաղաքական պայմաններու նորադոյն դասաւորման հետեանքով Պերութի խնց առաջնութիւնը՝ դառնալով բովանդակ Սիւրիոյ հոգատար կառավարութեան կեդրոն, ինչպէս նաեւ Լիւբանանի հանրապետութեան մայրաքաղաք, և Հալէպ մնաց ետեւ, թէ՛ ամէնէն մեծ հայաբնակ քաղաքն է:

Սիւրիա իսկապէս կրօնական երկիր մըն է բազմաթիւ յարանուանութիւններով, որոնց բոլոր հոգեւոր պետերը Պերութին հաստատած իրենց Աթոռները. և իրերու բնական բերմունքով Կիլիկիոյ Աթոռն ալ պիտի հաստատուէր Պերութի, և ասիկա փափաքն էր նաեւ Բարձր Քօմիսէրութեան: Բայց Պերութի մէջ չը կար յարմար տեղ Կաթողիկոսարան բնելու համար:

Անթիլիասի մէջ Նիյր Իսքի որբանոցի շէնքերուն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան սրամազրութիւն հնարաւորութիւն առաւ Վեհ. Սահակ Կթղին. որ Կաթողիկոսարանն ալ կազմակերպուի հօն իր ուսումնարանին հետ:

Անթիլիասի շէնքերը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան սրամազրող պայմանագրութիւնը ստորագրուեցաւ Պերութի մէջ, 1930 Ապրիլ 7-ին, Նիյր Իսքի Քարաուղար Մր. Պարքէյ Էջիսընի և Կիլիկիոյ Վեհ. Սահակ Կաթողիկոսի կողմէն, զայն իրբեւ

վկայ ստորագրեցին նաև Բարդէն Եպիսկոպոս, Մր, Մարչ և Լեոն Զէնեան:

Պայմանագիրը անդրիւրէն է և կը բաղկանայ ութը յօդուածներէ, որոնցմէ կ'ամփոփենք հետեւեալները:

Յօդ. 2. Վարձակալութիւնը հինգամեայ է, 1930 Յուլիս 1 էն մինչև 1935 Յուլիս 30: Եթէ վարձակալը ուզէ երկարել այս պայմանաժամը, պէտք է որ իր փափաքը յայտնէ այդ մասին, ապահովագրեալ նամակով մը, պայմանաժամին լրանալէն երեք ամիս յառաջ:

Յօդ. 3. Վարձակալը կը խոստանայ որ չէնքերը բացարձակապէս պիտի զործածուին կաթողիկոսարանի և դպրոցի համար, ուր պիտի պատրաստուին եկեղեցականներ և ուսուցիչներ, հետեւալ պայմաններով.

ա) Դպրոցը պիտի վայելէ օժանդակութիւնը Յանձնաժողովի մը որ կազմուած է Նիւ Եորքի մէջ Նիյր Իսթի և Ամերիկայի Հայոց ներկայացուցիչներէ:

բ) Դպրոցին վերատեսուչը և ուսուցչական մարմինը պիտի նշանակուի Վեհ. Կաթողիկոսի կողմէն և պիտի հաստատուի Նիւ Եորքի Յանձնաժողովի կողմէն:

գ) Երկու կողմէն կ'որոշեն դպրոցը բանալ յառաջիկայ աշնան:

Յօդ. 4. Դպրոցի բացումէն յառաջ անոր վարչական մեթոդին, առարկաներուն և ուսմանց ծրագրին համաոտ մէկ վաւերագիրը պիտի պատրաստուի Ն. Ս. Օժութեան Սահակ կթղի. կողմէն, խորհրդակցութեամբ Աթոռակից Գեր. Տ. Բարդէն Եպիսկ., Գեր. Շահէ Ծ. Վրդ. Դասպարեանի, և պիտի զրկուի վերոյիշեալ Յանձնաժողովին:

Թէ՛ չէնքերու զործածութեան, թէ՛ Նիւ Եորքէն ապահովուած Նիւթական օժանդակութեան տեւականութիւնը կախուած է ծրագրին համեմատ ձեռք բերուելիք արդիւնքէն և ազդուութենէն:

Յօդ. 5. Տարեկան վարձքը մէկ տօլար է:

Յօդ. 6. Վարձակալը պարտաւոր է լաւ վիճակի մէջ պահել կալուածը. ոչ մէկ ծառ պիտի կտրուի, ո՛չ ալ ունէ փոփոխութիւն պիտի կատարուի չէնքերուն վրայ առանց կալուածատիրոջ հաւանութեան:

Յօդ. 7. Վարձակալը իր վարձակալութեան շրջանին պարտաւոր է վճարել

կալուածատուրքը, ինչպէս նաև զոհացում տալ կառավարութեան կամ քաղաքապետութեան պահանջներուն:

Յօդ. 8. Վարձակալը կրնայ ապահովագրել կալուածը:

Ինչպէս որ կը տեսնուի այս ամփոփումէն, Նիյր Իսթ Բըլիփը, որ այժմ եղած է Նիյր Իսթ Ֆաունտէյնը (Հիմնարկութիւն Մօտաւոր Արեւելքի), բացարձակապէս բարեկեցեալ և անշահախնդիր ոգիով կը դործակցի կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին, որպէս զի Ն. Ս. Օժութեանը կարենայ կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը կազմակերպել լրջօրէն, կեդրոն դարձնելով զայն պատրաստութեան հայ եկեղեցականներու և հայ ուսուցիչներու. երկու զլխաւոր դործօն ուժեր, որոնց պէտք ունի Սիւրիոյ հայութիւնը:

Սիւրիոյ մէջ բոլոր յարանուանութեանց եկեղեցական և կրթական կազմակերպութիւններուն կեդրոնն է իւրաքանչիւրին հոգեւոր իշխանութիւնը:

Եւ մեր այժմեան վիճակին մէջ ալ ա'յսպէս պէտք է ըլլայ ո՛չ միայն Սիւրիոյ մէջ՝ այլ նաև Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ(*):

Ապահովութեան և փրկութեան միակ ճամբան Հայ եկեղեցին է, հայր հա՛յ պահելու համար բոլոր զաղթավայրերու մէջ:

Յուսով ենք որ քիչ տառնէն Անթիլիաս պիտի գտնայ հոգեւոր և մտաւոր կրթութեան վստարան մը:

Դպրոցը, որ պիտի բացուի այս աշնան, պիտի վայելէ Գեր. Շահէ Ծ. Վարդապետի կորովն ու խնամքը:

Շահէ Վրդ. Դպրեվանքի կարող վարդապետներէն մէկն է: Դուրեան Սըրազան մասնաւոր համակրանք կը տածէր հանգէպ Շահէ Վարդապետի, որուն վերատեսուչ նշանակուելը Անթիլիասի դպրոցին մեծ հրճուանք պատճառեց իրեն, այնպէս որ փափաքեցաւ անձամբ տեսնել իր աշակերտը երեսադէմի մէջ: Շահէ Վրդ. ուշ հասաւ երեսադէմ, լալու համար իր սի-

(*) Եւրոպիոյ հայ զաղութներու կազմակերպութեան համար ալ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին լիազօր պատուիրակ Թորգոմ Սըրազան մեզմէ անկախաբար մինեոյն կարծիքը յայտնած է իր տեղեկագրին մէջ, որ ճրատարակուեցաւ Սիոնի այս քիւնքուն մէջ:

բնիլի ուսուցչին գերեզմանին վրայ և հազիր և հինգ օր, Յուլիս 17-22, կրցաւ մնալ Ս. Յակոբի մէջ՝ հարկ եղած խորհրդակցութիւնը կատարելու համար Բարզէն Սրբազանի հետ Անթիլիասի զպրոցի ուսմանց ծրագրին և թեկնածուներու ընտրութեան և ընդունելութեան պայմաններու մասին:

Գեր. Շահէ Վարդապետ 48 տարեկան է այժմ. հաւատքի և համոզումի մարդ է: Բոլորովին անծանօթ չէ իրեն սիրելական միջավայրը: Ամերիկա երթալէ յառաջ Հալէպի մէջ վարած է առաջնորդական պաշտօն և այնչափ գոհ եղած է ժողովուրդը որ մինչև հիմայ գրուատիքով կը յիշատակուի իր գործունէութիւնը Հալէպի մէջ:

Ամերիկայի մէջ անցուցած իր 17 տարիներուն առաջին երեքը նուիրեց իր ուսումը կատարելագործելու Պոստոնի կից Քէյպրիճի Աստուածաբանական դպրոցին և Հարվըրտ համալսարանի մէջ: Յետոյ 14 տարի շարունակ վարեց Պոստոնի նման լայնածաւալ թեմի մը հոգեւոր հովուութիւնը, և իր ջանքերուն շնորհիւ է որ Պոստոն ունեցաւ իրեն սեպհական եկեղեցին, որուն կշիւր քիչ ատենէն զգալի եղաւ Պոստոնի թեմին հայ կեանքին գործառնութեանց մէջ:

Գեր. Շահէ Վարդ. ամէն յարմարութիւն և կարողութիւն ունի վերատեսչի բարձր պաշտօնը արժեցնելու Անթիլիասի զպրոցին մէջ և առաջնորդելու այն երիտասարդներուն, որոնք քիչ ատենէն պիտի համախմբուին ձոն՝ սորվելու և պատրաստուելու համար իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն և ազգային դպրոցին ծառայութեան:

Ինչպէս երբեմն Մամնյաւ մը ասպնջական եղաւ Հայոց կաթողիկոսական աթոռին, Բիւզանդական կայսրութեան քիչ շատ ապահով և սակայն օտար սահմաններուն մէջ, այժմ ալ Անթիլիաս մը կը հիւրընկալէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը օտար միջավայրի մը մէջ, յաւիտենական Լիբանանու ստորոտը, Հայոց համար շատ բարեկացական կառավարութեան մը չըջանակին մէջ, և Ֆռանսայի նման լուսաւոր պետութեան մը հոգատար հովանիին տակ, ձոն զանելով ապահով կուտան մը՝ վերակազմելու համար իր հոգեւոր-վարչական յօրինուածքը և իր զպրոցական գործը:

Մ Ա Ն

ՊԱՏՐԻԿ ԷՖ. ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆԻ

Դուրեան Սրբազանի պէս Պատրիկ Կիւլպէնկեան ալ զոհ գնաց դաժան և դաւաճան հիւսկութեան մը, երբ յոյսեր և հաւանականութիւններ կային երկուքին ալ կեանքին երկարութեան համար:

Կիւլպէնկեան տասը տարիներէ ի վեր կը նեղուէր դժուարամիտութենէ, բայց ողջապահիկ պայմաններով կը կարծէր զիմազրել վտանգին, զոր նկատի առնելով Փրօֆ. Մարիօն խորհուրդ կուտար իրեն որ գործողութեամբ առաջքը առնէ բարգուծելներու: Կիւլպէնկեան չուզեց յանձնուիլ նշարակին, բայց յետոյ ստիպուեցաւ տեղի տալ զխտութեան պահանջին: Մայիս 19-ին մտաւ Նիւ Եորքի Փոլիֆիլիֆ հիւանդանոցը, և յաջողութեամբ անցաւ առաջին գործողութեան մէջէն: Յունիս 9-ին կատարուեցաւ երկրորդ գործողութիւնը նոյնքան յաջողութեամբ, բայց Յունիս 12-ին վատթարացաւ իր վիճակը և հակառակ զխտութեան բոլոր ճիգերուն և ընտանեկան անձնուէր խնամքներուն՝ մահը գաղբեցուց ապրելէ թանկագին կեանք մըն ալ:

Կիւլպէնկեան անունը իր հարստութեան համար չէ որ սիրուած է հայ ժողովուրդին մէջ: Այդ անունը ազնուական աւանդութեան մը մարմնացումն է. ներշնչում մը՝ որ կ'ողբորէ, պարծանք մը՝ որով հայ ժողովուրդը կրնայ հպարտանալ: Կիւլպէնկեանք, իրենց ծագումով ազնուական, իրենց աշխատութեամբ անզուգական, իրենց սեպ յարումովը իրենց ազգին և իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն՝ օրինակելի, առեւտրական մարդի մէջ կանուխէն ծաւալուն և օժուն համբաւ չինեցին՝ իրենց ձեռներէց, հեռատես և ուղղամիտ գործառնութիւններով:

Փոքր Ասիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ գործակալութիւններ ունէր Կիւլպէնկեան Տաւը: Երկրի առեւտրական ապրանքներուն մեծ մասը (բուրդ, պրօն, մորթ, ճահրի, խէժ քիթրէ) ափիօն, արմտիք, եւայլն, (եւայլն) Կիւլպէնկեան Տաւ միջոցով կը փոխադրուէին Եւրոպա: Սերովքէ և Սարգիս